

Theosophical-Philosophical Foundation of Iranian Art

Volume 2 / Issue 2 / pages 112-129 e-ISSN: 2980-7875

Original Research

10.30486/PIA.2023.1995662.1052

A Comparative Comparison of the Mutual Impact of Ritual Ceremonies in Tribal Culture and Construction Methods in Yurt-Style Native Settlements (Case Study Example: Madhif Arab and Vijita Grass Houses)

Faezeh Mohsenizadeh Kermani¹, Seyedeh Marzieh Tabaeian², Bahram Shahedi³

1 PhD Researcher in Architecture, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

Tourism, Architecture and Urban Research Center, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

2 Associate Professor, Department of Architecture, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

Tourism, Architecture and Urban Research Center, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

(Corresponding author)

3 Assistant Professor, Department of Architecture, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran.

Abstract

The first human efforts towards settlement took the form of native settlements, and yurts stand out as one of the earliest examples, which continue to be constructed despite all technological advancements. The construction and use of these indigenous structures are closely tied to the performance of specific rituals. Therefore, the purpose of this study was to investigate the construction methods of these structures from a cultural perspective and to consider their impact on the associated rituals. The examples studied include the grass houses among the Wichita people and the Mudhif structures built by Arab tribes. These structures were erected in a similar hot and dry climate but belong to distinct cultural domains. The qualitative and textual research method employed is based on a case study approach with a comparative-analytical strategy. The process of collecting library and field information, along with its analysis, is presented through graphic models and data analysis tables. The study and comparison of the results have revealed differences in the timing of ritual ceremonies associated with these structures, the origins of which have been explored in the sources. The research findings indicate that, as a result of changes in the indigenous tribal cultures of the Wichita Indians and the Arabs, the grass houses and Mudhif structures have gradually declined in parallel with their tribal cultures.

Keywords: Arab Tribes, Grass House, Mudhif, Wijita Tribes, Yurt

Received: 2023-09-04

Accepted: 2023-10-24

marzieh.tabaeian1@gmail.com

قیاس تطبیقی تاثیر متقابل برگزاری مراسم آیینی در فرهنگ قبایل و شیوه ساخت سکونتگاه‌های بومی سبک کپری (نمونه موردی: مضیف اعراب و خانه‌های علفی ویجیتا)

فائزه محسنی زاده کرمانی^۱، سیده مرضیه طبائیان^۲، بهرام شاهدی^۳

۱ پژوهشگر دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

مرکز تحقیقات گردشگری، معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

۲ دانشیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

مرکز تحقیقات گردشگری، معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول)

۳ استادیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

چکیده

اولین تلاش‌های انسان در مسیر یکجانشین شدن ساخت سکونتگاه‌های بومی بوده و کپرها یکی از اولین نمونه‌های ساخته شده آنها است که تاکنون با وجود همه پیشرفت‌های تکنولوژی ایجاد شده، همچنان ساخته می‌شود. ساخت و بهره‌برداری از این سازه‌های بومی با برگزاری برخی مراسم آیینی پیوند خورده است؛ لذا هدف مطالعه پیش‌رو، بررسی شیوه ساخت این سازه‌ها از نقطه نظر فرهنگی و با در نظر گرفتن وجوه تاثیر آن در برگزاری مراسم آیینی مربوط به آنها بوده است. پژوهش حاضر به دنبال آن بوده تا با بررسی تطبیقی این دوگونه اصیل در بستر فرهنگ پیوند آن را با فرهنگ قبایل در دوره تغییرات فرهنگی آنان بررسی کند. نمونه‌های مورد مطالعه، خانه‌های علفی رایج در میان قبیله ویجیتا و مضیف ساخته شده توسط اقوام عرب می‌باشد، که در اقلیم مشابه گرم و خشک ساخته شده، لیکن دارای حوزه فرهنگی متفاوت‌اند. روش این پژوهش کیفی و مبتنی بر شیوه مطالعه موردی با راهبرد تطبیقی-تحلیلی است. روند گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده و تحلیل آن در قالب مدل‌های گرافیکی و جداول تحلیل داده‌ها ارائه گردیده است. مطالعه و قیاس نتایج، حاکی از وجود تفاوت‌هایی در زمان برپایی مراسم آیینی وابسته به این ساختارها بود که ریشه آن در منابع مورد مطالعه قرار گرفت. نقطه عطف این تفاوت در پیشینه ساخت نمونه‌های مورد بررسی کشف و نتایج بدست آمده در قالب شکل و جدول ارائه گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد پس از تغییرات فرهنگ بومی قبیله‌ای سرخ پوستان ویجیتا و اقوام عرب، ساخت خانه علفی و مضیف به موازات فرهنگ قبیله‌ای آنان رو به کمرنگ شدن رفته است؛ که مبین ضرورت شناخت ریشه‌های پیدایش، پیشینه و جایگاه فرهنگی این گونه سکونتگاه را پیش از هرگونه سیاست‌گذاری و ارائه طرح‌های احیایی نشان می‌دهد.

کلمات کلیدی: اعراب، خانه‌علفی، کپر، مضیف، ویجیتا

۱- مقدمه/بیان مسئله

اولین سکونتگاه‌هایی که انسان پس از خارج شدن از غارها تهیه کرد، سکونتگاه سبک بومی (کپری) ساخته شده از نی و بوریا بود؛ این دوره از زندگی بشر دروازه‌ای بود میان دوره غارنشینی و یکجانشینی که اولین نمونه‌های آن مربوط به مناطق نزدیک بین‌النهرین بوده و طی این مدت تحولات فراوانی نداشته‌است (Kahn, 2010). سازه‌های سبک کپری ایده‌ای هماهنگ در معماری بوده و به عبارتی آموزه‌ای از سازندگان بومی، منبع معرفتی سنت و عرف جامعه است، که در سراسر جهان حتی امروزه نیز نمونه‌هایی از آن ساخته می‌شود. مطالعاتی که تا اواسط قرن بیستم انجام شده است، گویای این مسئله می‌باشد که بسیاری از سنت‌های فرهنگی به کمک هنر و معماری، از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و تا امروز باقی مانده‌است (Malibekuly, 2020)؛ لذا این ساختارها با گذشت زمان به عمق فرهنگ‌های بومی سازندگان آن رسوخ کرده و نمادی از سازگاری این مردمان با زیست‌بوم خود شده‌اند؛ سازگاری بدین معنا که بنا دیگر به عنوان یک سیستم بسته در نظر گرفته نشود؛ بلکه مانند یک ارگانیسم طبیعی عمل کرده و خود را تغییر می‌دهد تا با شرایط محیط و اقلیم سازگار شود (Zarrillo, 2020)؛ این سازه‌ها نشان دهنده مهارت و خلاقیت سازندگان در شکل دادن به فرم‌های محیط زندگی و انطباق با شرایط طبیعی است که خود را به ساکنان این محیط‌ها تحمیل می‌کنند؛ حتی امروزه نیز با توجه به منابع محدود و سطح پایین تکنولوژی در برخی جوامع، خانه‌های سنتی اغلب سکونتگاه‌هایی کارآمد، پویا و اقلیمی‌تر از ساختمان‌های مدرن است. با توجه به آنکه مصالح این ساختارها بومی بوده و در دسترس سازندگان می‌باشد علاوه بر آثار مثبت اقلیمی، هزینه‌های ساخت و بهره‌برداری آن با معیشت ساکنان روستا، که نقش تعیین کننده در ساختار سکونت روستا دارد (مرادی اسطخ‌زیر، ۱۳۹۴)، سازگار می‌باشد.

به نظر می‌رسد سابقه تاریخی ساخت این سکونتگاه‌ها در میان اقوام بومی موجب شده تا در لایه‌های گوناگون فرهنگ بومی رسوخ کرده و به مرور زمان قبایل سازنده آن مناسک آیینی و آداب و رسوم خاصی را در فرآیند ساخت تا بهره‌وری این سکونتگاه‌ها شکل دهند که در تمامی مراحل گوناگون جانمایی، طراحی، ساخت و استفاده از این کپرها قابل شناسایی است. پژوهش حاضر با بررسی دو نمونه از قدیمی‌ترین و مقاوم‌ترین کپرهای ساخته شده در جهان که وابستگی زیادی به فرهنگ و آداب و رسوم سنتی اقوام سازنده خود داشته‌اند؛ در کنار بررسی تطبیقی مشخصات فنی و تفاوت زمان برپایی مراسم آیینی وابسته به این سازه‌ها به دنبال دستیابی تأثیر متقابل تداوم ساخت این بناهای بومی با فرهنگ قبایل سازنده آن‌ها بوده است.

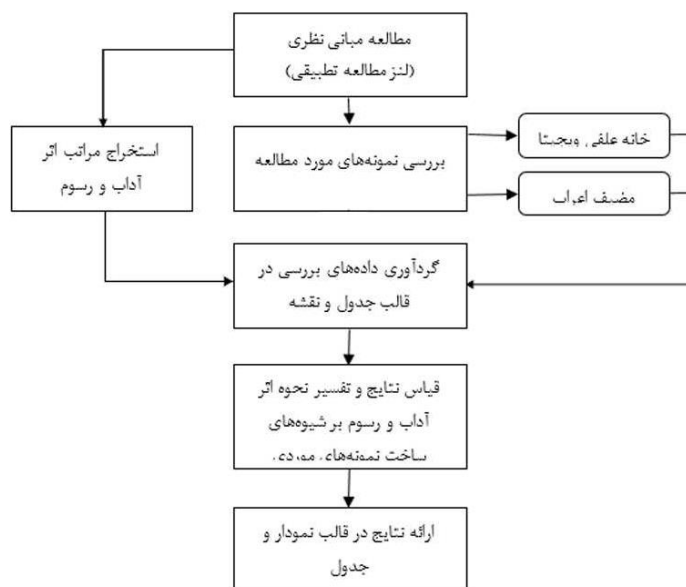
دو نمونه موردی انتخاب شده سازه بومی مضیف در محدوده جغرافیایی جلگه خوزستان و خانه‌های علفی ویجیتا در محدوده کنزاس و تگزاس آمریکا بوده‌است. نمونه‌های انتخابی دارای اقلیم مشابه گرم و خشک^۱ و نقاط مشترک ساختاری می‌باشند، لیکن موقعیت جغرافیایی و فرهنگ قبیله‌ای متفاوتی دارند.

لذا پرسش‌های اصلی پژوهش بدین صورت ارائه می‌گردد: ساخت سکونتگاه‌های کپری در میان اقوام ویجیتا و عرب به چه صورتی و در راستای برگزاری چه مراسم آیینی است؟ ریشه فرهنگی کمرنگ شدن ساخت این گونه‌های خاص کپری چیست؟

۲- روش پژوهش

روش این پژوهش تطبیقی-تحلیلی است و به دنبال فهم فرآیند اجتماعی ساخت خانه‌های بومی که در میان چند جامعه عمومیت دارد می‌باشد. این گونه از تحقیقات به دنبال تولید اطلاعات واقعی و عینی نیست؛ بلکه به روش جهانی‌بینی اجتماعی در گذر زمان می‌پردازد. در این پژوهش بنا به ماهیت تطبیقی به جمع‌آوری اسناد و شواهد پرداخته و آنچه را روی داده است بازآفرینی می‌کند. (محمدپور، ۱۳۹۸). که بر مبنای بررسی متقابل مراسم آیینی منتج از فرهنگ و شیوه ساخت بناهای بومی سبک کپری در میان دو قبیله مورد نظر پژوهش شکل گرفته‌است تا با بهره‌گیری از اسناد موجود پیرامون پیوند این ساختارهای بومی و فرهنگ قبیله‌ای دلایل کم رنگ شدن توجه به استمرار ساخت این سازه‌های بومی بررسی گردد. به منظور جمع‌آوری اسناد پژوهش از مطالعه کتاب، مقالات و دایره‌المعارف

بومی بهره برده شده و بخش مهمی از اسناد مورد نیاز از طریق جمع‌آوری مطالعات بوم‌شناختی و باستان‌شناسی در حوزه‌های هدف به‌دست آمده است. تحلیل اسناد در پژوهش بر مبنای شیوه کیفی و از دریچه مقایسه و تفسیر بوده است.

شکل شماره ۱. فرآیند انجام پژوهش

پس از بررسی ادبیات پژوهش که در دو دسته پژوهش‌های بوم‌شناختی و جامعه‌شناختی جهت بررسی ساختارهای سبک‌گیری و رسوم فرهنگی قبایل منتسب به آن‌ها انجام پذیرفت (جدول ۱)؛ شیوه پیوند آن با ساختارهای معماری بومی منطقه مورد بررسی تطبیقی قرار گرفته و نتایج به‌دست آمده از این تحلیل که جهت‌گیری معناداری در زمینه زمان برپایی مراسم آیینی دارد، در غالب (شکل ۱۱) و جدول (جدول ۴) ارائه شده است (شکل ۱).

جدول ۱- دسته‌بندی اصلی منابع اصلی بررسی شده در پژوهش (نگارندگان)

دسته‌بندی منابع اصلی بررسی شده	عنوان پژوهش (کتاب)	نویسنده (سال نشر)
بوم‌شناختی	انسان‌شناسی فرهنگی	هاویلند، ویلیام ای. (۱۳۸۲)
	Handbook of American Indians North of Mexico	Hodge, F. W. (Ed.). (1910)
	The ecology of the mudhif	Broadbent, G. (2008)
	Building materials in eco- energy houses from Iraq and Iran, Case Studies in Construction Materials	Almusaed, A. (2015)
	Texas-Mexican Vernacular Architecture	Graham, Joe S (2022)
	shelter	Kahn, L., Easton, B. (2010)
	Native American Architecture	Nabokov, P; Easton, R. (1989)
	The Horse and the Dog in Hidatsa Culture	Wilson, G.L. (1924)

1999)(Alonso, Núñez,	El hogan: Es más que mi casa es el lugar donde yo rezo	جامعه‌شناختی
Wilson, G.L. (1924)	The Horse and the Dog in Hidatsa Culture	
Rapaport, Amos.(1969)	House Form and Culture	
Cook. Garrett, Dunbar.John (2008)	Mapping an Eighteenth-Century Wichita Village Site	
Perkins, S.M., Drass, R.R., & Vehik, S.C. (2016)	Decolonizing the Borderland: Wichita Frontier Strategies	
Geertz, C. (1975)	The Interpretation of Cultures	

۳- ادبیات پژوهش (مبانی نظری /پیشینه پژوهش)

۳-۱. سکونتگاه‌های بومی سبک؛ کپر

نظر به اینکه سازه‌های سبک روستایی از اولین سکونتگاه‌های ساخته شده توسط بشر در فرآیند یکجانشین شدن انسان هستند، ریشه ساخت این سازه‌ها در سکونتگاه‌های کوچ‌نشین قابل مشاهده است، حتی امروزه نیز در میان اقوام کوچ‌چنده در سراسر جهان استفاده از آن رایج می‌باشد؛ بنابه روند تاریخ یکجانشین شدن عشایر به مرور زمان این‌گونه سکوتی که اولین فرم آشنا برای این افراد جهت ساخت خانه بوده است، تبدیل به سکونتگاه روستایی آن‌ها شده است؛ از این رو اقوام مختلفی در سراسر جهان وجود دارند که قبایل یکجانشین و کوچ‌چنده آن‌ها از گونه مشابه سکونتگاه‌های کپری بهره برده‌اند؛ برای نمونه می‌توان به قبایل ترکمن، مغول و ویجیتا اشاره نمود. تجربه تاریخی نشان می‌دهد که تأمین عملکرد محیط زیست و در مقیاس کلی آبادانی یک منطقه، می‌تواند نتیجه برنامه‌ریزی یکپارچه با محیط و اقلیم باشد (Kavas&els,2020). بر این اساس در شرایط بحران‌های زیست‌محیطی کنونی توجه و بازخوانی سازه‌های بومی در ابعاد گوناگون اقلیمی، فرهنگی و... می‌تواند امری مهم و حیاتی تلقی گردد. شاید به همین دلیل است که حتی در قرن بیست و یکم میلادی هنوز نمونه‌هایی از سازه‌های کپری در برخی سکونتگاه‌های روستایی سراسر جهان دیده می‌شود.

ساختارهای بومی در گام نخست، ریشه عمیقی در موارد وابسته به زیست‌بوم منطقه هدف خود دارند؛ اما از خصوصیات بارز دیگر آن مطابقت با محیط فرهنگی و ساخته شدن آن بدون دخالت معماران است. معماری‌های بومی بر پایه سنت عامیانه‌ای که در بطن فرهنگ آن جامعه جریان دارد ساخته شده و به نوعی با نیازها، آرمان‌ها و جهان‌بینی‌های ساکنانی که سازندگان آن بنا نیز هستند، مرتبط است (ولی بیگ و رستگار ژاله، ۱۳۹۶). اقلیم نیز در کنار بستر فرهنگی اثرات مهمی بر اشکال مختلف بناهایی که انسان می‌سازد، دارد؛ در موقعیت و شرایطی که فنون ساختمانی چندان پیشرفته مورد استفاده نبوده، روش‌های غلبه بر محیط محدود است و انسان باید خود را با طبیعت تطبیق دهد، قطعاً اقلیم بر شکل بنا و مصالح ساخت آن اثرگذار خواهد بود؛ لذا باید توجه داشت هرچه موانع و تنگناهای اقلیمی در بنا کردن یک سرپناه بیشتر باشد تکنیک و تسلط محدودتر، و در نتیجه اثرات معنوی در آن کمتر موثر است، با این وجود تأثیر مولفه‌های فرهنگ هرگز از بین نمی‌رود (راپاپورت، ۱۳۹۲).

۳-۲. فرهنگ و سبک زندگی قبیله‌ای

پژوهشگران علوم اجتماعی در اوایل قرن بیستم، علایق و هویت‌های نژادی، قومی و زبانی را اغلب نوعی واپسگرایی و نابه‌هنجاری تاریخی قلمداد می‌کردند که در برابر کمونیسم، تسلیم و نابود شده، یا در چارچوب نهادهای لیبرال-دموکرات ادغام و حل می‌شود؛ و بر این اساس قومیت بازمانده مراحل اولیه تحول جامعه انسانی به شمار می‌رفت که دیر یا زود از میان خواهد رفت (گل محمدی، ۱۳۸۱:۱۵۹) گمان می‌رفت که فرآیند جهانی شدن، به‌ویژه جهانی شدن فرهنگ، به استقرار و حاکمیت یک فرهنگ بر

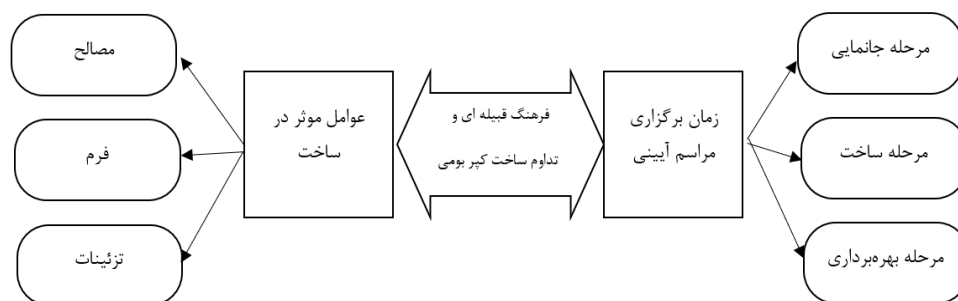
گستره‌ی گیتی منجر شود و فرهنگ‌های بومی و شیوه‌ی زیست فرهنگ‌های قومی و حتی زبان آن‌ها به فراموشی سپرده شود (توحیدفام، ۱۳۸۲:۲۶۷)؛ اما امروزه جامعه‌شناسان معتقدند که جهانی شدن نه تنها باعث از بین رفتن قومیت‌ها نخواهد شد؛ بلکه با ابزاری که در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد، موجبات رشد خودآگاهی قومی را فراهم کرده و منجر به تقویت جنبش‌های قومی می‌شود (نساج، ۱۳۸۸).

در حوزه معماری نیز برخی از جبرگرایان محیطی نقش مسلط آب و هوا و شرایط اقلیمی را در به وجود آوردن شکل کلی سکونتگاه‌ها پذیرفته‌اند (خسرونیا، ۱۳۸۸:۳۷)؛ اما راپاپورت اثبات می‌کند حتی در جایی که شدیدترین قیود اقلیمی، اقتصادی، فنی و نیز محدودیت‌ها از نظر انتخاب مصالح وجود دارد، باز هم می‌توان شاهد حضور و تأثیر روشن عوامل رفتاری، برتری روش‌های نمادین توزیع فضا و در یک کلام فرهنگ در خانه‌ها و سکونتگاه‌های بومی بود (Rapaport, 1969:64)؛ لذا عامل فرهنگ و درک انسان‌ها از جهان که شامل اعتقادات مذهبی، روش زندگی، شیوه ارتباطات اجتماعی و ساختار اجتماعی قبایل و آیین‌های منتج از آن می‌باشد، نقش مؤثری در مسکن و سازمان تقسیمات فضایی آن داشته است (C, Geertz, 1975)؛ تا جایی که هاویلند می‌گوید: "در شکل‌گیری و تکامل انسان، فرهنگ بسیار نیرومندتر از طبیعت عمل کرده است." (هاویلند، ۱۳۸۲:۲۸).

خصوصیت بارز معماری بومی، مطابقت با نیازها و پاسخ به مسایل استفاده‌کنندگانی است که خود در ساخت بنایشان مداخله و مشارکت دارند؛ بنابراین انطباق شکل بنا با نیازهای فیزیکی و فرهنگی، سرلوحه شناخت ویژگی‌های این معماری است (خاکپور و دیگران، ۱۳۹۴:۳).

۳-۳. مدل مفهومی ارتباط شیوه ساخت و برگزاری مراسم آیینی

مدل مفهومی این پژوهش بر اساس مدل ارائه شده در شکل ۲، بر پایه ارتباط متقابل برگزاری مراسم آیینی در فرهنگ قبایل مورد نظر پژوهش بر ساخت سازه سبک کپری تحت تأثیر ریشه‌های شکل‌گیری این گونه‌های سکونت‌پیشنهاد می‌شود. در این مدل تأثیرات فرهنگ قبیله‌ای با نگاهی زمان‌مند از منظر مراحل برپایی مراسم آیینی وابسته به این سازه‌ها در سه مرحله احداث بناهای بومی شامل جانمایی، ساخت و بهره‌برداری مورد نظر بوده و از سه حوزه نظر فرم، مصالح و تزئینات مورد توجه و بررسی پژوهش قرار گرفته است. در این مدل مفهومی رابطه اثرگذاری فاکتورهای مبتنی بر برگزاری مراسم آیینی در شکل‌گیری شیوه ساخت کپرهای مورد نظر پژوهش مدنظر بوده است.

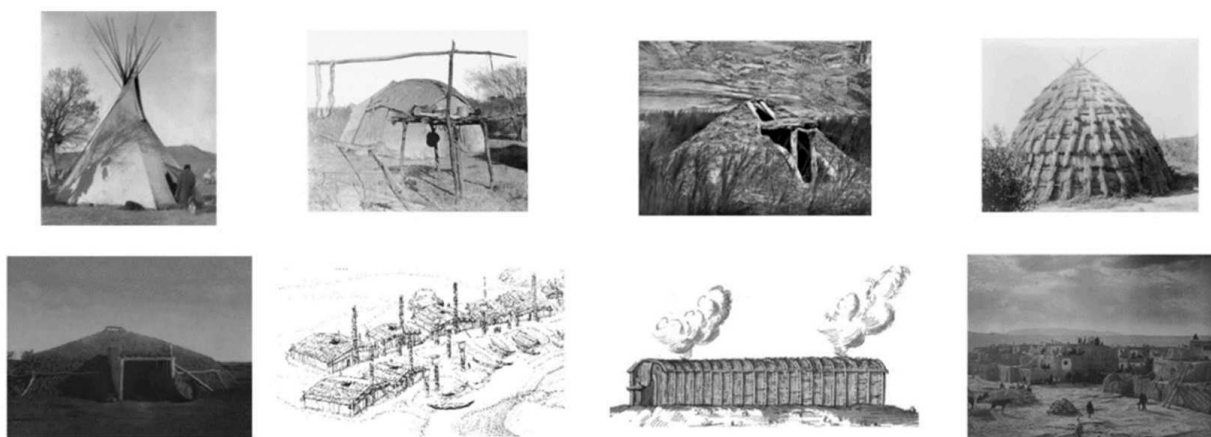
شکل شماره ۲- مدل مفهومی پژوهش (نگارندگان)

۳-۴. پیشینه سکونتگاه کپری

زیستن به شیوه کوچندگی و عشایری یکی از قدیمی‌ترین روش‌های زندگی بشری است که برای بهره‌برداری از منابع طبیعی و سازگاری با شرایط اقلیمی-جغرافیایی شکل گرفته است. در این شیوه زندگی، مسکن که یکی از مهم‌ترین ضروریات زندگی است به گونه‌ای سیار و قابل حمل به همراه این مردمان در حرکت و جابجایی بوده؛ اما در مقاطع مختلفی به دلایل سیاسی، امنیتی، رفاهی، خدماتی و...، یکجانشینی و اسکان این قبایل، مورد نظر و اعمال قرار گرفته است (معینی، ۱۳۸۷). یکی از اصلی‌ترین دلایل شکل‌گیری روستاهای کپرنشین روند یکجانشین شدن برخی از کوچندگان کپرنشین در یک موقعیت ثابت بوده است؛ که برای این افراد در جایگاه مسکن دائمی، کپر دارای معایبی بوده که از بحث این پژوهش خارج است.

معماری کپر به عنوان نوعی از معماری بومی در قسمت‌های مختلفی از جهان به خصوص در نواحی شرقی آسیا دیده می‌شود. کپر، این سازه سبک در عین ایجاد یک خرد اقلیم نشان دهنده معماری‌ای است که بر آمده از فرهنگ و هنر منطقه نیز می‌باشد؛ از این رو کپر با توجه به نیازها و شرایط فیزیکی، اقتصادی و همچنین نیازهای ارزشی ساکنان منطقه شکل گرفته است. مهم‌ترین مزیت این سازه بومی عدم ذخیره حرارت است که باعث می‌شود با شرایط اقلیمی منطقه سازگاری مناسبی پیدا کند. از دیگر مزایای قابل توجه این سازه‌ها می‌توان به تهویه راحت، مقاومت در برابر سیلاب‌ها و زلزله اشاره کرد. تعاریف گوناگونی از این گونه سکونت در مطالعات پژوهشگران علاقه‌مند به حوزه معماری بومی ارائه شده است که برخی معطوف به ابعاد فرهنگی آن و برخی مشرف به ابعاد اقلیمی و سازگاری آن با محیط می‌باشد (جدول ۲)؛ با همه تفاسیر هنوز در سراسر دنیا ردپای ساخته شدن این گونه سکونت بومی به اشکال مختلف دیده می‌شود.

نمونه کپرهای اعراب که در فرهنگ آن‌ها جایگاه ویژه‌ای داشته است، با عنوان مضیف شناخته می‌شود. مضیف نوعی سازه نی‌ای جهت پذیرایی از مهمانان است که مورد توجه قبایل عرب بوده و علاوه بر حوزه عرب‌نشین در ایران در کشور عراق نیز جایگاه ویژه‌ای دارد و می‌توان گفت مضیف یک دستاورد معماری است که بخشی از فرهنگ متمایز اعراب ساکن در حاشیه مرداب‌های جنوب شرقی عراق را تشکیل می‌دهند (Al-Jumeily&els, 2018). این خانه‌ها نوعی معماری را نشان می‌دهند که تکامل یافته نمونه‌های اولیه سومری آن یعنی "کلبه نی" می‌باشد، که اکنون به زیبایی چشمگیری دست یافته است. با وجود آنکه مضیف یک سازه شناخته شده موسوم به اقوام عرب است و در حوزه خلیج فارس و بین‌النهرین که محل استقرار اقوام عرب است از دیرباز ساخته می‌شد؛ امروزه در محدوده بین‌النهرین و در کشور عراق بیشترین رونق را دارد. نمونه مضیف‌های موجود در ایران محدود به دو نمونه موجود در روستاهای حوزه خوزستان است، که با هدف نمادین و بیشتر برای جذب گردشگران ساخته شده است.

شکل شماره ۳. نمونه خانه‌های بومی قبایل سرخ‌پوست بومی آمریکا (Montero Burgos&els, 2020)

¹ reed hut

در آمریکا انواع نمونه خانه‌های سبک و چادرها توسط قبایل سرخ‌پوست بومی آمریکا ساخته شده‌است که در فرآیند یکجانشینی شدن آن‌ها دچار تکامل شده و بعضاً به فراموشی سپرده شده است (Montero Burgos&els,2020). از نمونه‌ی این خانه‌های بومی می‌توان به نمونه‌های چون، تیبی^۲ که توسط اقوام کراو یا ساکسون^۳ ساخته می‌شود (Nabokov & Easton, 1915) (Wilson, 1914)، چادرهای سرخ‌پوستی (ویگوارم)^۴ متعلق به قبایل اوجیبا یا چیپوا^۵ (Bjorklund, 1965)، هوگان متعلق به قبایل ناواهو^۶ (Alonso Núñez, 1999)، خانه علفی متعلق به قبایل کودوآن^۷ (National Park Service, 2017) و ویجیتا، خانه‌های زمینی^۸ متعلق به اقوام ماندان، هیداتسا و آریکارا^۹ (Nabokov&Easton, 1915) و خانه‌های تخته‌ای^{۱۰} قبایل هایدا^{۱۱}، خانه‌های بلند آبروکاس^{۱۲} و پوایپلوس^{۱۳} نام برد (شکل ۳).

جدول شماره ۲. تعاریف ارائه شده از مسکن کپری (نگارندگان)

کپر	مالیکولی و همکاران، ۲۰۲۰	سازه‌های سبک کپری ایده‌ای هماهنگ در معماری بوده و در قاره آسیا، نماد گرما و راحتی است، به عبارتی کپر را می‌توان آموزه‌ای از سازندگان بومی و منبع معرفی سنت و عرف جامعه دانست.
فرناندس و همکاران، ۲۰۱۵	استفاده از مواد و تکنیک‌های بومی سبک (کپر) در ساختمان‌های امروزی می‌تواند کل مصرف انرژی محسوس یک ساختمان را کاهش دهد.	
کان، ۲۰۱۰	اولین سکونتگاهی که انسان پس از خارج شدن از غارها تهیه کرد کپرهای بومی ساخته شده از نی و بوریا بود؛ این دوره از زندگی بشر دروازه‌ای بود میان دوره غارنشینی و یکجانشینی؛ اولین سکونتگاه‌های کپری بافته شده مربوط به مناطق نزدیک به بین‌النهرین و جلگه خوزستان است که طی این مدت دستخوش تحولات فراوانی نشده.	
میرجانی و امیری، ۱۳۹۷	کپر معمولاً تمام فصول در مناطق با اقلیم گرم و خشک و گرم و نیمه مرطوب کاربرد دارد؛ همچنین به علت سقف گنبدی کپر، نیمی از آن همواره در سایه و نیم دیگر در معرض تابش است و این امر به خنک‌شدن هوای داخل کپر کمک می‌کند. در زمستان نیز حصیر اطراف کپر را کنار می‌زنند تا به کمک آفتاب روز رطوبت داخل کپر خارج شود.	
ضرغامی، ۱۳۹۵	پلان کپر اغلب به شکل دایره و نما نیم‌کره می‌باشد. مصالح رایج در ساخت این مساکن عموماً چوب، نی، پشم بز و شتر است؛ ولی المان‌های سازه‌ای متفاوتی جهت پایداری آن‌ها استفاده می‌گردد.	

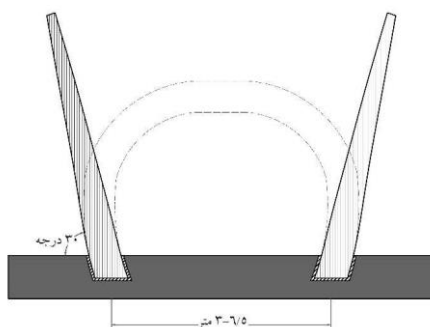
۴. معرفی نمونه‌های موردی پژوهش

۴-۱. مضاف اعراب

یکی از کهن‌ترین نمونه سازه‌های سبک بومی، مضاف در محدوده جلگه خوزستان است؛ این خانه‌های نی یک دستاورد قابل تحسین در ساختارهای معماری سبک بومی است. مضاف از نظر معماری، تاریخچه و ساختار قابل بررسی است تا جایی که جزئیات آن حتی یادآور برخی از معماری‌های مدرن است. نی، حصیرهای بافته شده از نی، طناب‌هایی که از کتان بافته و با روغن ماهی در برابر آب و هوا مقاوم شده‌اند، مصالح ساخت مضاف را تشکیل می‌دهد. امروزه کاربری رایج مضاف مهمانسرای سنتی است که برای برگزاری مراسم چای‌خوران و سایر گردهم‌آیی‌های قبیله‌ای استفاده می‌شود (Broadbent, 2008).

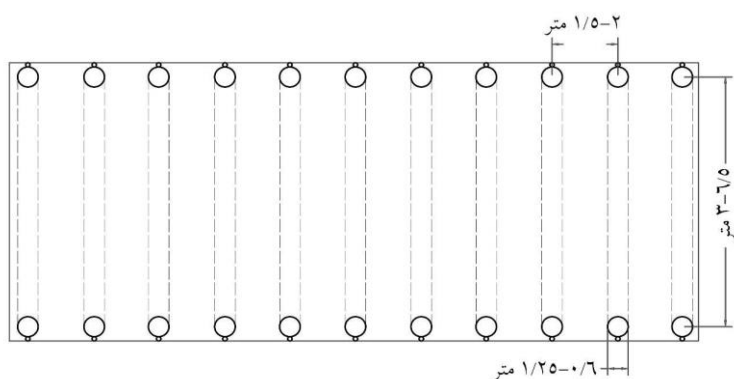
نیزارها در این محدوده غنی از ماده آلی سیلیسی با چگالی متوسط ۲۲۹۵ نیوتون بر مترمکعب می‌باشد (Almusaed & Almssad, 2015)، این نی‌ها دارای ویژگی‌های منحصر به فردی هستند که آن را به یک ماده ساختمانی دوستدار محیط‌زیست تبدیل کرده‌است. نی‌ها ارزان، سبک، ضد آب بوده و به وفور در منطقه یافت می‌شوند. علاوه بر این، برای ساخت و ساز با آن‌ها به مهارت و زمان کمتری نسبت به مواد دیگر، مانند آجر یا سنگ نیاز است. وجود مقادیر بالای سیلیس در نی باعث می‌شود، نی‌ها به یک ماده ساختمانی با دوام، قابل انعطاف و مقاوم در برابر آب تبدیل شوند (Dabaieh&Sakr, 2015 و Entidhar&els, 2012). جهت

استفاده نی به عنوان مصالح ساختمانی باید به اندازه کافی بالغ شود تا بتوانند آن را پس از دسته‌کردن به میزان مورد نظر خم کنند. معمولاً نی‌های ۱ تا ۲ ساله بالغ محسوب شده و دارای ۶ تا ۱۰ متر طول هستند، قطر خارجی متوسط آنها ۵ سانتی‌متر و ضخامت آن ۲ تا ۶ میلی‌متر است (Spatz&els, 1997). از نی برای ساخت دیوارها، پایه‌ها، ستون‌های قوسی و حصیرهای پوششی مزیف استفاده می‌شود.

شکل شماره ۴. نصب اولیه شبه‌ها در خاک

برای ساخت یک مزیف، ابتدا نی‌های کاملاً رسیده را جمع‌آوری کرده و برگ‌های آن را کاملاً قطع می‌کنند؛ (زیرا داشتن برگ می‌تواند باعث ایجاد لغزش بین نی‌ها درون ستون شود). سپس صدها نی را به کمک طناب‌های ساخته شده از همان جنس به یکدیگر می‌بندند تا جزئی به نام «شبه» ساخته شود که مشابه یک ستون عمل می‌کند، بعد روی زمین پلان مزیف را ترسیم کرده و در محل‌های مشخص شده حفره‌هایی به شکل مربع ساده با ابعاد حدود ۱۰۰ سانتی‌متر عمق و ۶۰ تا ۷۵ سانتی‌متر عرض و طول حفر می‌کنند، این گودال‌ها ستون‌های نی را در موقعیت‌های مورد نظر نگه می‌دارند؛ شبه‌ها را در این گودال‌ها رو به روی هم و به صورت رو به بیرون قرار داده و با تراکم کردن خاک در پایه آن‌ها را ثابت می‌کنند و آن‌ها را از قسمت بالا به یکدیگر می‌رسانند و با استفاده از طناب یا بردی و نی به هم وصل می‌کنند؛ زاویه رو به بیرون شبه هنگام نصب باعث می‌شود تا هنگام بستن شبه‌ها به هم نیروهای کششی ناشی از جمع شدن نی‌ها به صورت هلالی خنثی شود (Ochsenschlager, 1998) (شکل ۴).

شکل شماره ۵. فواصل نصب شبه‌ها و ابعاد دهانه مزیف (نگارندگان)

از آنجایی که نی‌ها دارای انتهای ضخیم‌تر هستند، شبه‌ها شکل مخروطی پیدا می‌کند این فرم علاوه بر آنکه خم شدن آن‌ها را راحت‌تر می‌کند پس از اتصال آن‌ها به هم هلال‌های متناسبی از نظر اندازه تشکیل می‌دهد. قطر پایه یک ستون تا حد زیادی به عرض و ارتفاع مورد نیاز مزیف که بیش از ۳/۴ متر است (Kbah, 2019)، بستگی دارد. معمولاً قطر ستون‌ها از ۰/۶ تا ۱/۲۵ متر متغیر است (شکل ۵). ستون‌ها با زاویه شیب حدود ۳۰ درجه (به سمت خارج) در چاله‌های آماده شده قرار می‌گیرند. فاصله بین دو شبه

روبروی هم عرض مضیف را تعیین می‌کند که معمولاً از ۳ تا ۶/۵ متر است و فاصله بین هر دو ستون متوالی، در یک ردیف، بین ۱/۵ تا ۲ متر (مرکز به مرکز) است (Al-Jumeily&els,2018) (شکل ۵).

به دلیل اعتقادات مذهبی، تعداد ردیف ستون‌ها اغلب فرد انتخاب می‌شود. مرحله بعدی نصب دسته‌های نی جانبی بلند به قطر ۱۰ تا ۲۰ سانتی‌متر در بالا تا پایه منحنی گنبد بیضوی با فاصله حدود ۳۰ سانتی‌متر (مرکز تا مرکز) است (Broadbent,2007). این بست‌های جانبی به عنوان تیرهایی برای تحمل و توزیع وزن مصالح پوسته به طور یکنواخت بر روی ستون عمل می‌کند، در گویش محلی این اتصالات را "اهطار" می‌نامند. آخرین مرحله در ساخت مضیف، پوشش بام است که با استفاده از حصیرهای سبک انجام می‌شود. حصیرهای نی یا به اصطلاح بومی "باریا" با جمع‌آوری نی‌های تازه رسیده از باتلاق‌ها با دست توسط ساکنان محلی بافته می‌شوند. این حصیرها به دلایل مختلف ماده مطلوبی برای سقف‌سازی خانه هستند، اولاً، نی‌ها یک گیاه غنی از سلولز است که مقاومت مضیف را در برابر آب باران و رطوبت بسیار افزایش می‌دهد (Bouza,2020)، ثانیاً حصیرهای نی مواد بسیار سبکی هستند. این حصیرهای بافته از نی در بالا و دو طرف گنبد بیضوی قرار گرفته و با بند نی بسته می‌شود (Al-Jumeily&els,2018). این حصیرهای نی با ضخامت ۳۰ تا ۵۰ میلی‌متر دارای ظرفیت حرارتی ویژه تقریباً ۳۰۰ ژول بر کیلوگرم، سانتیگراد است (Piesik,2017) که به آسایش حرارتی فضای داخل مضیف در اقلیم گرم کمک زیادی می‌کند (شکل ۶).

شکل شماره ۶. مراحل ساخت مضیف اعراب در خوزستان ایران (khouzNews.ir,1395)

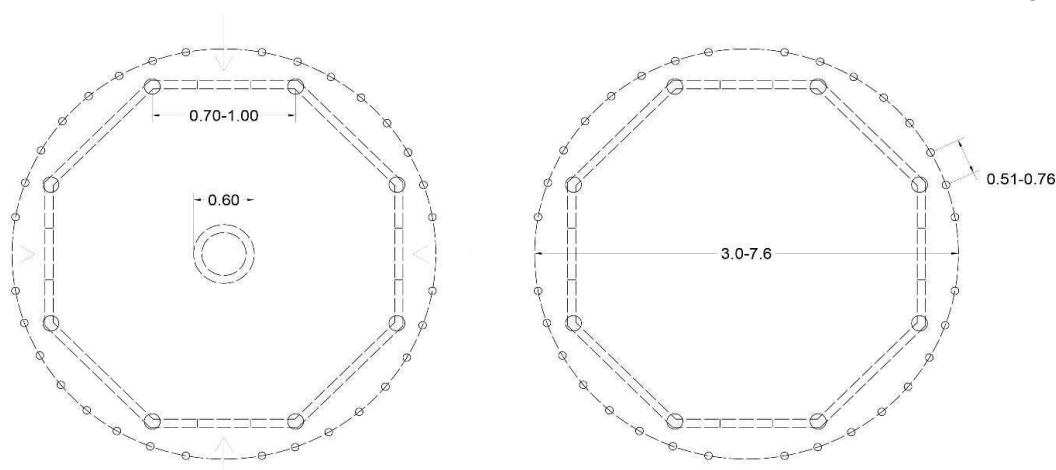
این ساختمان‌ها از هزاران سال پیش تا کنون در حاشیه خلیج فارس ساخته شده و می‌شوند. امروزه حصیرهای بافته شده از ساقه‌های نی که کاملاً به هم فشرده شده و به صورت ماشینی با سیم به هم دوخته شده نیز به عنوان پوشش به جای حصیر سنتی استفاده می‌شود (Al-Jumeily&els,2018)، این مصالح اصلاح شده به روش‌های نوین، سبک، مقاوم در برابر آتش و عایق در برابر گرما و صوت است. امروزه نمونه‌های موجود از مضیف در منطقه هورالعین عراق کنونی بیشترین تراکم را دارد. این در حالی است که در کشورهای حوزه خلیج فارس نمونه‌های انگشت شمار موجود آن منوط به ساخت با اهداف جذب گردشگر و نمایش نمادین فرهنگ بومی اعراب می‌باشد. در ایران نیز نمونه مضیف روستای بردیه (سوسنگرد) به عنوان یک جاذبه گردشگری برای پذیرایی از مهمانان ساخته شده است.

۴-۲. خانه علفی ویجیتا

اقوام سرخپوست ویجیتا در محدوده شهرهای کانزاس و نگزاس آمریکا سازه‌های سبک بومی به نام "خانه علفی"^{۱۴} می‌سازند. سبک زندگی آن‌ها بین کوچ‌نشینی و یکجانشینی متغیر است و در نتیجه با وجود آنکه ترکیبی از هر دو سیستم زندگی برای آن‌ها متصور است؛ اما یکجانشینی دیدگاه اصلی ذکر شده برای شیوه زندگی این اقوام است که تا به امروز ادامه دارد و با ساخت اولین شهرک‌ها تحکیم شده (Montero Burgos&els,2020). از دیدگاه اقلیمی این اقوام در محدوده اقلیم گرم و خشک و مابین مدار ۲۰ تا ۴۵ درجه شمالی قاره آمریکا مستقر هستند.

ساخت یک خانه علفی، کاری سخت و طاقت فرسا را می‌طلبد؛ اما به گفته پژوهشگران، ساخت خانه در این جوامع اوقاتی شاد و مهیج است، این کار یک رویداد خاص بوده که طی آن همه همسایگان دور هم جمع شده و کارهای زیادی را که باید انجام شود با یکدیگر تقسیم می‌کنند. در قدم اول رهبر روستا یا کدی تاریخ این رویداد را انتخاب کرده و دستیاران خود (تاماس) را برای تقسیم وظایف بین اعضای قبیله می‌فرستد. اگر به مردی یک چوب کوچک "نشانه" داده می‌شود، بدان معنا بود که او باید درختی بلند را قطع و مرتب کرده و تیر اصلی برای چارچوب خانه را درست کند، این درخت ممکن است کاج کوچکی باشد که وزن آن نیز بسیار زیاد است (Hodge,1910).

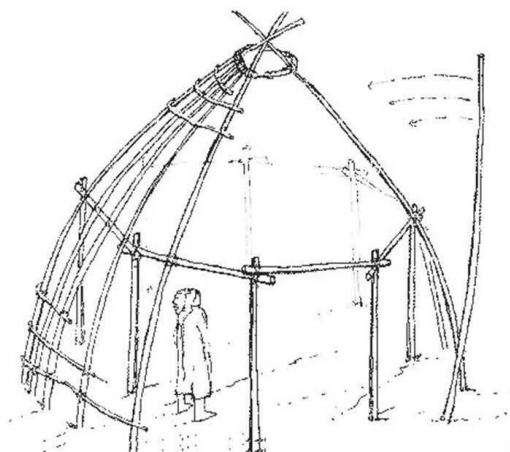
ساخت بنا با کشیدن یک دایره با قطر ۶/۷-۳ متر بر روی زمین شروع شده و سپس تعدادی الوار به عنوان پایه نصب می‌شود که تیرهای روی آن گذاشته شود (تصاویر ۷) (Alchin,2017). در پشت این تیرها، تیرک‌ها روی دایره ابتدایی کاملاً کنار هم قرار گرفته‌اند و در راس این تیرک‌ها با یک حلقه به هم متصل می‌شود (شکل ۸). روی این قاب یک پوشش علفی فشرده گذاشته شده و توسط تسمه‌های باریک به پایین بسته می‌شود، در هر نقطه که تسمه‌ها به چهارچوب می‌رسد، یک دسته علف زینتی بسته می‌شود (شکل ۹). چهار تیرک بلند، در چهار جهت گذاشته می‌شود که بعد از محکم شدن در راس، از چهار طرف بیرون می‌زند و در بالای آن نقطه مرکز را نشان می‌دهد. در محل تقاطع این تیرهای بلند یک حلقه بافته شده از علوفه با قطر ۶۰ سانتی‌متر (۲ فوت) یا بیشتر قرار می‌گیرد (Hodge,1910).

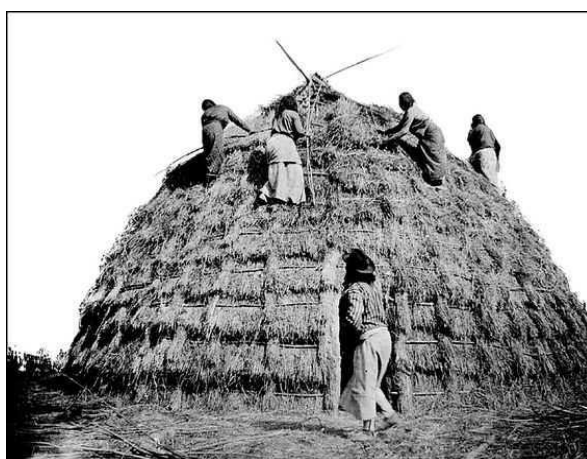
شکل شماره ۷- پلان ابعاد خانه علفی (khahn,2010)

در گذشته خانه‌های علفی چهار درب، در جهات اصلی جغرافیایی داشتند؛ اما امروزه، به جز مواردی که قرار است از خانه برای اهداف تشریفاتی استفاده شود، فقط دو درب ایجاد می‌شود، یکی در شرق برای صبح و دیگری در غرب برای زمانی که خورشید در حال غروب است. شومینه به صورت دایره‌ای در مرکز کف خانه حفر می‌شود و دود از سوراخی که در بالای سقف به سمت شرق باز گذاشته شده است، بیرون می‌رود. چهار تیرک برجسته در بالای خانه علفی به چهار جهت جغرافیایی اشاره دارد و نمادی از چهار جهت

شمال، جنوب، شرق و غرب است، این امر تا حدودی جنبه آیینی دارد، مردم ویجیتا شومینه را مقدس می‌شمرند (Graham, 2022). کاناپه‌های ساکنان کنار دیوار قرار می‌گیرد. این دیواره از چهارچوبی تشکیل شده که روی آن یک پوشش بافته شده از علوفه نصب می‌شود. خانه علفی سازه‌ای زیبا است، برای ساختن آن مهارت زیادی لازم است و در داخل و خارج ظاهر جذابی دارد (Hodge, 1910).

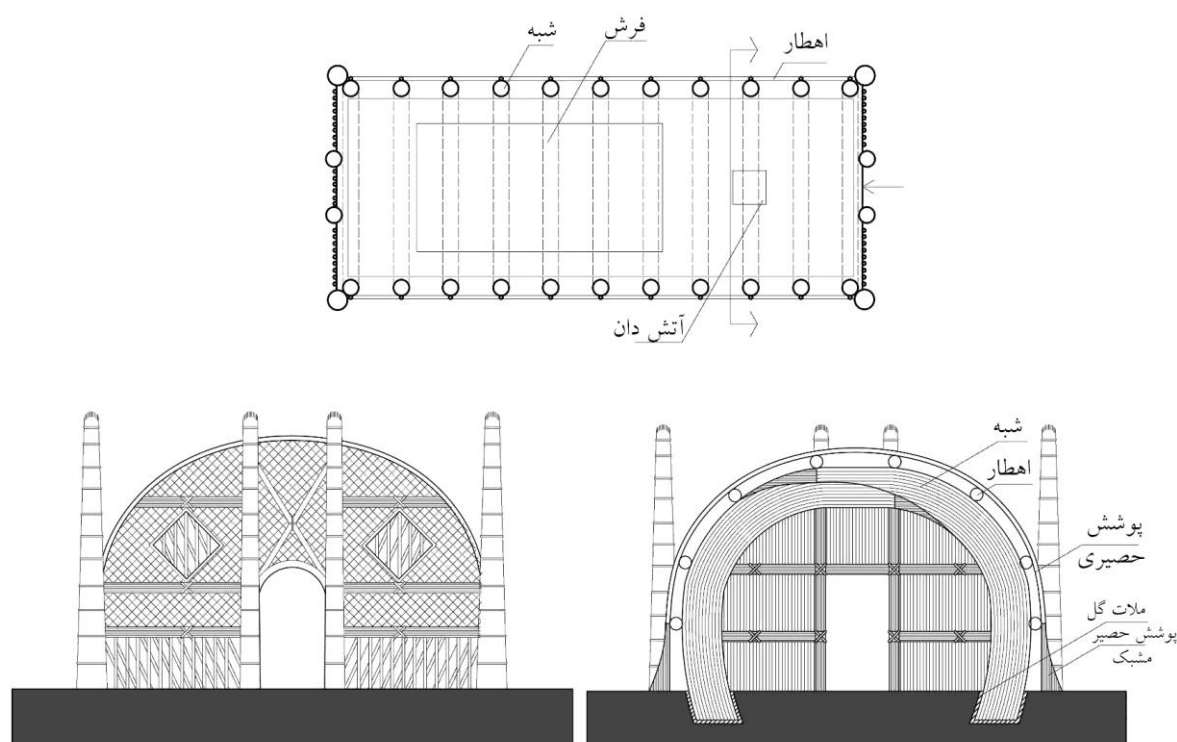
شکل شماره ۸- نحوه قرارگیری چهارچوب و ۴ تیر اصلی خانه علفی (khahn, 2010)

شکل شماره ۹. مراحل ساخت خانه علفی ویجیتا (Hodge, 1910)

برخلاف انبوه اسناد اروپایی موجود از سرزمین‌های سرخپوستی که به طور کامل مستعمره شده‌اند، سوابق مستند مردم دشت‌های جنوبی اغلب شامل گزارش‌های کوتاه یا مبهم است که توسط گردشگران دوره‌گرد اروپایی به جا مانده است. این منابع معمولاً شامل اطلاعات اندکی درباره سازمان سیاسی و اجتماعی داخلی یک گروه یا جزئیات روابط سیاسی بین گروه‌های بومی آن دوره است که چگونگی تأثیر تعامل با اروپاییان بر تغییر فرنگ این جوامع را بررسی نکرده است (Perkins & els, 2016). در کاوش‌های باستان-شناسی و حفاری سایت کویسکات که محل سکونت اقوام ویجیتا در قرن هجدهم بوده؛ سه خوشه حلقه متحدالمرکز با ردیف‌های موازی بیرونی کشف شده. این الگویی دقیقاً با نحوه ساخت خانه‌های چمن این اقوام مطابقت دارد (سه حلقه متحدالمرکز: شومینه، پایه‌های نگهدارنده و دیوارهای بیرونی) و می‌توان نتیجه گرفت این خانه‌ها الگوی شکل‌گیری ساختار کلی روستا بوده‌اند (Cook & Dunbar, 2008). آخرین بررسی‌های سایت‌های سکونت قدیمی ویجیتا حاکی از زیست این قبایل به شیوه سنتی-قبیله‌ای در خانه‌های علفی تا اواسط قرن نوزدهم و پیش از اشغال سرزمین‌های آنان توسط اروپاییان مهاجر بوده است؛ از سال‌های ابتدایی قرن بیستم با به رسمیت شناخته شدن هویت باستانی این بومیان کاوش‌های باستانشناسی و مردم‌شناسی روی این قبایل انجام گرفت.

امروزه با وجود استعمار کامل مناطق مربوط به سکونت سرخپوستان ویجیتا فرهنگ بومی آنان رو به فراموشی گذاشته و به نظر می‌رسد دلیل اصلی اینکه ساخت خانه‌های علفی در حال حاضر محدود به احیا و نمایش فرهنگ سنتی بومیان امریکا برای مقاصد گردشگری است، همین امر می‌باشد. برای نمونه سال ۲۰۱۶ در سایت تاریخی کادو (ایالت تگزاس) - که سال ۸۰۰ بعد از میلاد یکی از روستاهایی اقوام ویجیتا با سکونتگاه خانه‌های چمنی بوده است - یک مرکز گردشگری با کمک خانه‌های چمن ساخته شده است (Tiller, 2022) (تصاویر ۱۰).

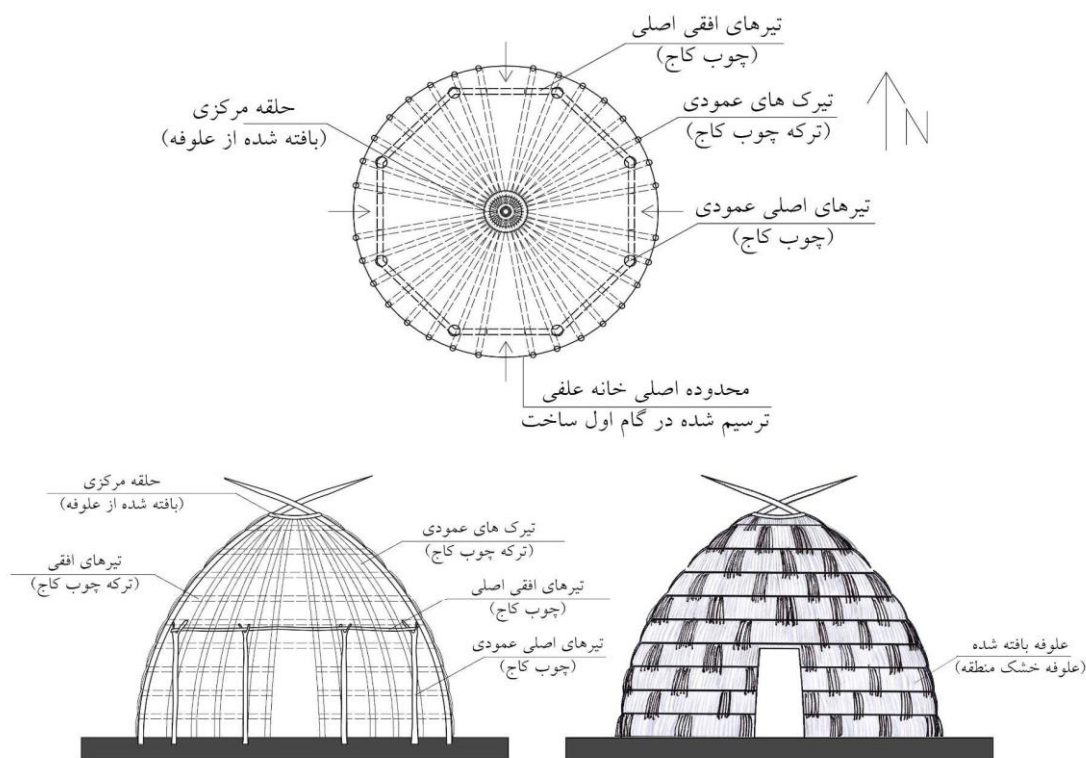

شکل شماره ۱۰. پلان مبلمان، نما و مقطع شیوه ساخت مضیف (نگرندگان)

۵. تحلیل یافته‌ها

در ساختار پلان مضیف شاهد شکل‌گیری مستطیلی هستیم که در آن مبلمان مربوط به برگزاری مراسم ویژه چای‌خوران جانمایی شده است. بنا به تحلیل‌های انجام شده این بنا به علت اهمیت آن در برگزاری مراسم بومی قبیله‌ای دارای مبلمان ویژه و منحصر به خود هستند؛ در حالی که خانه‌های علفی به علت تنوع عملکرد در مرحله بهره‌برداری دارای مبلمان‌های متفاوتی است. نمای آن به شکل نیم‌استوانه بوده و ارتفاع زیاد آن علاوه بر ملاحظات اقلیمی که در تهویه کامل تر فضای داخلی بنا در آب و هوای گرم و خشک نقش مهمی ایفا می‌کند، دارای جنبه آیینی برای شناساندن بنا در بافت مسکونی روستا بوده است، که آن را به بنایی شاخص با چهار المان اصلی در چهارگوشه خود تبدیل کرده است.

در ساختار این بنا با بهره‌گیری از دانش بومی و مصالح محلی سازه مناسب و قابل توجهی اجرا گردیده که نظیر آن در نمونه‌های دیگر سازه‌های سبک بومی کمتر دیده می‌شود. بهره‌گیری از تیرهای در هم تنیده و شیوه نصب آن در زمین در حین ساخت این امکان را به بنا می‌دهد که برای حداقل ۳۰ سال دوام و مانایی داشته باشد؛ این عناصر سازه‌ای علاوه بر نقشی که در زمینه سازه و ایستایی بنا ایفا می‌کند، نقش موثری در حوزه زیبایی‌شناسی و تزئینات بنای که جهت پذیرایی مهمانان ساخته می‌شود، دارد؛ لذا می‌توان گفت ساختار این سازه با تکیه بر دانش بومی راهکارهای قابل توجهی در ساختار در کنار تأمین نیازهای عملکردی و زیبایی‌شناختی به صورت همزمان ارائه می‌کند (شکل ۱۱).

شکل شماره ۱۱. پلان، نما و مقطع شیوه ساخت خانه علفی (نگارندگان)

بهره‌گیری از این سازه منحصر به فرد و وجود تکنیک‌های ویژه اجرای آن موجب شده است افراد خاصی در قبیله دانش لازم جهت ساخت آن را داشته باشند؛ علاوه بر آن به علت کاربری ویژه مضیف تعدد ساخت این خانه‌ها در روستا محدود و ساخت آن در بازه زمانی طولانی‌تر انجام می‌پذیرد؛ این عوامل موجب شده تا ساخت مضیف مانند خانه علفی یک امر آیینی که دائما در حال برپایی بوده و نیاز به همکاری جمعی جهت سریع‌تر برپاشدن هر یک از این خانه‌ها است، نباشد.

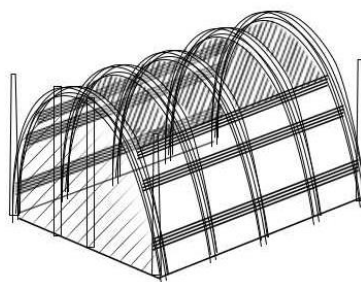
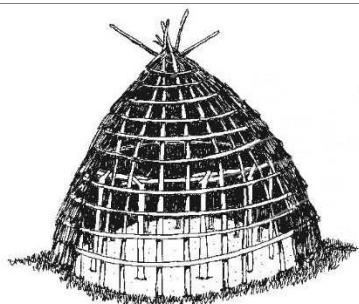
با توجه به پیشینه بررسی شده، خانه‌های علفی و یجیتا از دسته سکونتگاه‌های سبک عشایری بوده که با یکجانشین شدن آن‌ها به سکونتگاه روستایی تبدیل شده‌است. به جهت آنکه سکونتگاه‌های عشایری مراحل جمع‌آوری و برپایی پی‌درپی داشته، مراسم آیینی ویژه‌ای جهت برپایی آن در قبیله شکل گرفته و این رسوم در ساخت خانه‌های روستایی پی‌گرفته شده‌است. رسوم ویژه ساخت این بنا به گونه‌ای است که کلیه افراد قبیله در آن نقش خود را دارند. سازه آن با بهره‌گیری از چوب درختان کاج محلی ساخته می‌شود که توانایی تامین استحکام کافی جهت برپایی بنا را داشته باشد. با توجه به کاربرد سکوتی پلان این سازه‌ها بیشتر از آنکه مانند مضیف در چیدمان و جانمایی مبلمان حائز اهمیت فرهنگی و بومی باشد در جانمایی ورودی‌ها منحصر به فرد است (شکل ۱۲). سایر المان‌های فرهنگی الحاقی به نما از جمله چهار تیر اصلی آن و پوشش علفی بافته‌شده نیز در کنار عملکرد ساختاری و اقلیمی خود در شکل‌گیری تزیینات خاص این بناها نقش به‌سزایی ایفا می‌کند. ارتفاع این خانه‌های علفی نیز مانند مضیف بنا به ملاحظات اقلیمی زیاد در نظر گرفته می‌شود تا به تهویه فضای داخل و ایجاد گردش هوای کافی درون بنا کمک کند؛ با وجود آنکه خانه‌های علفی فرم قالب برای ساخت سکونتگاه‌ها در میان اقوام و یجیتا است، نمونه‌هایی از آن که با هدف برگزاری مراسم و اهداف تشریفاتی ساخته می‌شود، تفاوت اندکی در جانمایی ورودی‌ها با نمونه‌های مسکونی دارد.

با وجود آنکه هر دو نمونه انتخابی از پایدارترین نمونه‌های کپر در جهان است. تداوم ساخت آن در دهه اخیر بسیار کم‌رنگ‌تر از سایر نمونه‌های کپر در جهان بوده است. با توجه به بررسی‌های انجام شده در پژوهش حاضر این سازه‌ها ریشه عمیق فرهنگی در

قبایل سازنده خود دارند و این امر موجب شده پس از تغییرات فرهنگ بومی قبیله ای سرخ پوستان و یجیتا و اقوام عرب به موازات فرهنگ قبیله ای آنان رو به کمرنگ شدن برود؛ به طور مثال در کشور عراق که کمتر از سایر مناطق بومی اعراب دچار تغییرات مدرن شده و در سنوات اخیر محتوای سنتی و قبیله‌ای بیشتری را در فرهنگ خود دارند؛ شاهد ساخته شدن بیشتر در مناطق گوناگون آن هستیم. با استعمار منطقه نگزاس و کانزاس آمریکا که سرزمین‌های بومیان و یجیتا بوده است، فرهنگ بومی به مرور زمان دستخوش تغییرات زیادی شده است، تا جایی که از قرن گذشته با شروع ساخت شهرک‌های محلی برای این بومیان و سکونت آن‌ها در خانه‌های جدید ساخت خانه‌های علفی رو به کمرنگ شدن و حتی فراموشی رفته است.

جدول شماره ۳. جدول مقایسه نمونه‌های موردی (نگارندگان)

مورد بررسی	مضیف اعراب	خانه علفی و یجیتا
نام محلی	مضیف Mudhif	خانه علفی grass House
مصالح سازه	دسته‌نی‌های به هم بسته شده به نام «شبه»	چوب
مصالح پوشش	حصیر بافته شده از بویا	پوشش بافته شده از علوفه
جهت‌گیری پلان	کشیدگی شرقی-غربی جهت بهره‌مندی از آفتاب روز	چهارتیراصولی در راستای چهار جهت جغرافیایی
مساحت	بسته به تعداد مدول تکرار شده در هر مضیف قابل تغییر است. (مساحت هر مدول بسته به ابعاد دهانه قابل تنظیم از ۴/۵ تا ۱۳ متر مربع و تعداد تکرار مدول فرد است)	۱۸۱-۲۸ مترمربع
ارتفاع	بیش از ۳/۴ متر	بیش از ۴ متر (تا ۱۲ متر)
ویژگی متأثر از اقلیم	<ul style="list-style-type: none"> پوشش سقف از حصیر بافته شده که به دلیل ماهیت سیلیسی در برابر باران‌های تند مقطعی مقاوم است مشبک‌های حصیری در ارتفاع نشیمن جهت ایجاد کوران هوا و تنظیم رطوبت داخل 	<ul style="list-style-type: none"> ارتفاع زیاد جهت ایجاد امکان سیرکولاسیون هوا برای تنظیم رطوبت داخل فرم گنبدی شکل جهت تنظیم میزان تابش و کنترل دمای داخل فضا

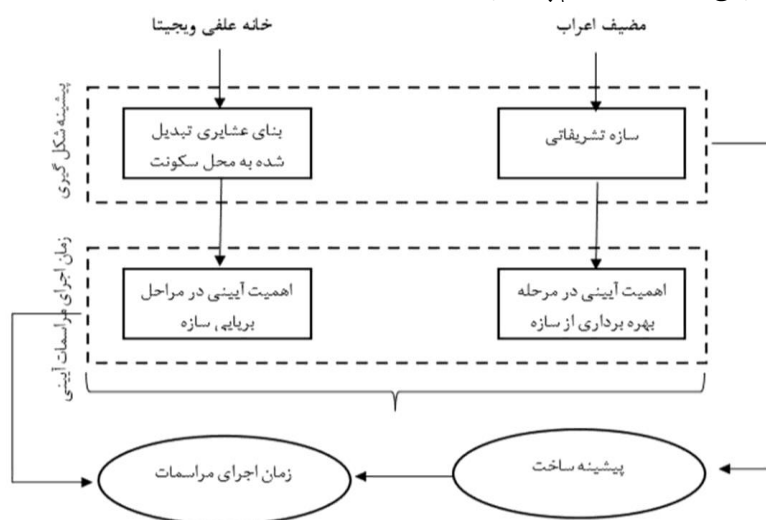

فرم

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی ریشه‌های شکل‌گیری سکونتگاه‌های بومی سبک مورد نظر پژوهش و اثرات آن در باورهای آیینی قبایل ساکن آن می‌توان رسوم مربوط به ساخت این خانه‌ها را در چند مرحله مورد بررسی قرارداد، در خانه‌های علفی برپایی آن چه در زمان جانمایی سازه و چه در مرحله ساخت از اهمیت به سزایی در باورهای آیینی مردم برخوردار است، به طوری که ساخت یک خانه علفی اغلب یک آیین جمعی است که کلیه اهالی قبیله در آن نقش دارند (جدول ۴). بر اساس بررسی‌های این پژوهش به نظر می‌رسد ریشه این

موضوع را بتوان در پیشینه ساخت این خانه‌ها توسط قبایل ویجیتا دانست که در گذشته بنایی جهت سبک زندگی کوچ‌نشینی بوده و در دوره کوچ جمع‌آوری و برپایی آن نیازمند یک حرکت جمعی و همگانی بوده‌است؛ لذا به نظر می‌رسد این فرهنگ جمعی برپایی خانه‌علفی در دوره یکجانشینی این قبایل نیز به عنوان یک سنت و آیین قبیله‌ای دنبال شده است. در نمونه‌ی دوم پژوهش، یعنی بنای مضیف ساخته شده توسط قبایل عرب بنای مضیف جهت گردهم‌آیی قبیله‌ای طراحی و ساخته شده است. این بنا به صورت شاخص و با تعداد محدود در بافت روستا جهت برپایی گردهم‌آیی‌ها، تجمع بزرگان و به‌ویژه برپایی مراسم چای‌خوران؛ به وسیله کاردان‌های خاص بومی برپا می‌شود. امروزه ساخت مضیف در حوزه‌های عرب‌نشین جلگه خوزستان همچنان تداوم داشته و نمونه‌های آن امروزه نیز در کشور عراق، عربستان و ایران دیده می‌شود؛ نمونه مضیف روستای بردیه شادگان از نمونه‌های بارز ساخته شده در ایران است که علاوه بر اهداف ذکر شده، امروزه به عنوان جاذبه گردشگری منطقه نیز مورد توجه قرار گرفته است و سالانه پذیرای گردشگران داخلی و خارجی بسیاری است. مسئله مورد توجه دیگر در این نمونه‌ها توجه سازندگان بومی به مسئله تزئینات در این ابنیه است که به گونه‌ای طراحی گردیده تا همزمان با ساخت اسکلت و پوسته این سازه‌ها شکل گیرد، این شیوه برخورد باعث شده است عناصر سازه و پوشش در کنار جایگاه عملکردی خود نقش تزئینات بنا را داشته و نیازهای زیبایی‌شناختی معطوف به آن‌ها را نیز پاسخگو باشند (جدول ۳). در یک جمع‌بندی کلی پژوهش انجام شده به دنبال تأثیر پیشینه ساخت بر زمان اجرای مراسم آئینی در سازه‌های کپری که نمادی از فرهنگ مردمان در این ساختارهاست، بوده که این امر را با ایجاد یک رابطه تطبیق میان دو نمونه انتخاب شده از بین کهن‌ترین گونه‌های کپر دنبال و مورد تأیید قرار می‌دهد. در راستای انجام این مهم نمونه‌های موردی از منظر پیشینه شکل‌گیری آن، سپس تأثیرات این پیشینه بر رسوم آئینی و به طور مشخص زمان برگزاری آن بررسی گردیده‌است (شکل ۱۱). در نمونه‌های بررسی شده پیوند بسیار زیاد بین مراسم آئینی و ساخت بنای مضیف و خانه‌علفی تا اندازه‌ای بوده است که کمرنگ شدن فرهنگ قبیله‌ای و آداب و رسوم بومی قبایل با ساخت سازه‌های بومی رابطه‌ای مستقیم پیدا کرده است.

شکل شماره ۱۲. جمع‌بندی نتایج تحلیل نمونه‌های موردی (نگارندگان)

جدول شماره ۴. جمع‌بندی زمان برگزاری مراسم قبیله‌ای در سازه‌های کپری مورد بررسی (نگارندگان)

بازه زمانی برگزاری مراسم قبایل			نمونه تحلیل شده
مرحله بهره برداری	مرحله ساخت	مرحله جانمایی	
✓	✗	✗	مضیف اعراب
✗	✓	✓	خانه‌علفی ویجیتا

- با توجه به نتایج پژوهش انجام شده برگزاری مراسم آیینی در نمونه‌های پژوهش حاضر یعنی اقوام ویجیتا و عرب از رسومات قبیله به شمار می‌آید که از ریشه‌های فرهنگ آنان منتج شده‌است؛ با بررسی این مراسم در ارتباط با شیوه ساخت و شکل‌گیری منازل بومی سبک به نظر می‌رسد، پیشینه ساخت این سکونتگاه‌ها اثر قابل توجهی در زمان برگزاری و شکل‌گیری این مراسم داشته است و این یکسویی تا جایی بوده که با از بین رفتن فرهنگ قبیله‌ای ساخت این سازه‌های بومی نیز کمرنگ شده است.
- قبایل ویجیتا ریشه سکونت‌ی عشایری دارند؛ لذا روند ساخت در میان این قبایل حائز اهمیت ویژه‌ای بوده و مراسم آیینی آن‌ها نیز در مراحل ساخت خانه‌های علفی برگزار می‌شود؛ اما در قبایل عرب که سکونت‌های یکجانشینی در میان آن‌ها دارای ریشه‌ای کهن‌تری بوده و فرهنگ آن‌ها بر ساختار عشیره‌ای بنا نهاده شده، مضعیف به‌عنوان یک سالن اجتماعات به صورت منفرد و توسط افراد خبره ساخته می‌شود که این مسائل موجب شده مراحل برپایی آن برخلاف خانه‌های علفی دارای آیین خاص جمعی-قبیله‌ای نباشد.

پی‌نوشت

- 1- BW
- 2- Tipi
- 3- Crow or Sioux
- 4- Wigwam
- 5- Ojibwa or the Chippewa
- 6- Navaho
- 7- Caddoan
- 8- Earthlodges
- 9- Mandan, the Hidatsa and the Arikara
- 10- Plank house
- 11- Haida
- 12- Iroquois longhouses
- 13- Pueblos
- 14- Grass house

منابع

- خسرونی، مرتضی. (۱۳۸۸)، ارزیابی رویکردهای مختلف پیرامون شکل‌گیری مسکن روستایی. فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۷، صص ۴۳-۳۲. راپاپورت، آموس. (۱۳۹۲)، انسان‌شناسی مسکن، ترجمه خسرو افضلیان. تهران، کتابکده‌کسری.
- ضرغامی، اسماعیل. (۱۳۹۵)، بررسی تطبیقی مسکن عشایر ایران. مجله مسکن و روستا، شماره ۱۵۵، پاییز ۹۵، صص ۱۹-۳۶.
- گل محمدی، احمد. (۱۳۸۱)، جهانی شدن، فرهنگ، هویت. تهران، نی.
- مرادی اسطخ‌زیر، گیتی. (۱۳۹۴)، شناخت و اولویت‌بندی الگوهای صحیح مسکن روستایی در توسعه پایدار معماری روستا با استفاده از تکنیک‌های MADM شهرستان ماسال، مدیریت شهری، شماره ۴۰، دوره ۱۴، صص ۳۸۱-۳۹۵.
- معینی، مهدی. (۱۳۸۷)، مطالعه روند شکل‌گیری مسکن در تازه‌آبادهای عشایری (تازه‌آباد گل افشان سمیرم، اصفهان)، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۳، صص ۴۷-۵۶.
- نساج، حمید. (۱۳۸۸)، جهانی شدن و هویت اقوام ایرانی با تاکید بر مولفه‌های زبان و آداب و رسوم. پژوهش سیاست نظری (پژوهش علوم سیاسی). شماره ۵، صص ۱۲۹-۱۵۶.
- وحیدفام، محمد. (۱۳۸۲)، فرهنگ در عصر جهانی شدن، تهران، روزنه.
- هاویلند، ویلیام ای. (۱۳۸۲)، انسان‌شناسی فرهنگی. فصلنامه علوم اجتماعی: رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره ۲۲، صص ۳۱-۲۲.
- Al-Jumeily, D., Hashim, K., Alkaddar, R., Al-Tufaily, M., & Lunn, J. (Eds.) (2018). 2018 11th International Conference on Developments in eSystems Engineering (DeSE): IEEE.
- Almusaed, A. (2015) Building materials in eco- energy houses from Iraq and Iran, Case Studies in Construction Materials, vol. 2, pp. 42-54.

- Alonso, NÚñez, (1999), El hogan: Es más que mi casa es el lugar donde yo rezo. *Rev, Española Antropol. Am*, 29, 233-259.
- Bouza, H., & Aut, S. (2020). Advancing Reed-Based Architecture through Circular Digital Fabrication.
- Broadbent, G. (2008). The ecology of the mudhif. *Eco-architecture II: Harmonisation Between Architecture and Nature*, 113, 1115.
- Broadbent, G. (2008), The ecology of the mudhif, *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 113, pp. 15-26.
- Cook .Garrett, Dunbar. John (2008) Mapping an Eighteenth-Century Wichita Village Site, *Plains Anthropologist*, 53:208, 487-502.
- Entidhar, T. Nadhir, A. Knutsson S. (2012) Progress of Building Materials and Foundation Engineering in Ancient Iraq, *Advanced Materials Research*, vol 446-449, pp 220-241.
- Fernandes, R. Mateus, L. Braganca, J.J.C da Silva. (2015). Portuguese vernacular architecture: the contribution of vernacular materials and design approaches for sustainable construction, *Architectural Science Review* 58(4) 324-336, doi:10.1080/00038628.2014.974019.
- Geertz, C. (1975). *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York.
- Graham, Joe S, "Texas-Mexican Vernacular Architecture," *Handbook of Texas Online*, accessed April 08, 2022, <https://www.tshaonline.org/handbook/entries/texas-mexican-vernacular-architecture>.
- Hodge, F. W. (Ed.). (1910). *Handbook of American Indians North of Mexico: NZ*, Vol. 30, US Government Printing Office.
- Kahn, L., Easton, B. (2010). *Shelter II*. Bolinas Calif: Shelter Publications; Distributed in the United States by Publishers Group West.
- Kavas, R, Mutlu Danaci, H. Cal, I. (2020). Standards of architectural design for the ecological certification of the rural settlements, 7, 53-66.
- Kbah, A. R. (2019, June). The Integration of Sustainable Cities in the Marshes (Iraq). In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 290, No. 1, p. 012125). IOP Publishing.
- M. Dabaieh and M. Sakr (2015), BUILDING WITH REEDS: Revitalizing a building tradition for low carbon building practice.
- Malibekuly, Z. Semenyuk, O. Dyisebayev, U, Kuc, S. (2020). Architecture of the yurt and its impact on teaching young architects.
- Montero, Burgos. Maria Jesus, et al. (2020). The Sedentary Process and the Evolution of Energy Consumption in Eight Native American Dwellings: Analyzing Sustainability in Traditional Architecture: Sustainability.
- Nabokov, P; Easton, R. (1989), *Native American Architecture*; Oxford University Press: New York, NY, USA.
- National Park Service—U. S. Department of the Interior (2017), *Knife River Indian Villages*.
- Ochsenschlager, Edward "Life on the Edge of the Marshes" *Expedition Magazine* 40.2 (1998): n. pag. *Expedition Magazine*. Penn Museum, 1998 Web. 08 Apr 2022 <<http://www.penn.museum/sites/expedition/?p=5434>>
- Piesik, S. (2017), *Habitat: Vernacular architecture for a changing planet*, Abrams, New York.
- Perkins, S.M., Drass, R.R., & Vehik, S.C. (2016). Decolonizing the Borderland: Wichita Frontier Strategies. *Great Plains Quarterly* 36(4), 259-280.
- Rapaport, Amos. (1969). *House Form and Culture*. Prentice-Hall, London.
- Spatz H.C. Beismann H., Brü chert F. Emanns A., and Speck T. (1997). Biomechanics of the giant reed *Arundo donax*, *Philosophical Transactions of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, vol. 352, no 1349, pp. 1-10.
- Tiller. Jim, "Middle Caddo Village.," *Handbook of Texas Online*, accessed April 08, 2022, <https://www.tshaonline.org/handbook/entries/middle-caddo-village>.
- Wilson, G.L. (1924), *The Horse and the Dog in Hidatsa Culture*; American Museum of Natural History: New York, NY, USA.
- Zarrillo, A. (2020). ADAPTIVE DIMENSION IN ARCHITECTURE Modular and transformable structures as an alternative to traditional building systems, 3, 112-129.